

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ BİZNES UNİVERSİTETİ**

Fakültə: İqtisadiyyat və idarəetmə
İxtisas: Mühasibat uçotu və audit
Kafedra: Maliyyə
Kurs: IV
Qrup: 330
Fənn: Maliyyə təhlili

**“ Maliyyə əmsallarının köməkliyi ilə müəssisə
balansının likvidliyinin təhlili ”**

mövzusunda

R E F E R A T

Müəllim:

i.ü.f.d Tanrıverdiyeva Gülnarə

Tələbə:

Cəfərov Kənan

**“ Maliyyə əmsallarının köməkliyi ilə müəssisə
balansının likvidliyinin təhlili ”**

P L A N

Giriş.....	2
1. Vaxt amilini hesaba almaqla balansın likvidliyinin təhlili.....	4
2. Maliyyə əmsallarının köməkliyi ilə balansın likvidliyinin təhlili.....	7
3. Müəssisənin likvidliyini qiymətləndirmək üçün meyarlar sistemi..	13
4. Ödənişqabiliyyəti olmayan müəssisənin maliyyə təhlilinin daha da dərirləşməsi metodikası.	20
5. Müəssisənin ödəmə imkanlarının proqnozlaşdırılması.....	22
Nəticə.....	28
Ədəbiyyat siyahısı.....	30

Giriş

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisənin müstəqilliyi, onların iqtisadi və hüquqi məsuliyyəti artdığından müəssisənin maliyyə vəziyyətinin, maliyyə resurslarının vəziyyətinin, yəni onların alınması, daşınması, istifadə olunmasının təhlilinin rolu daim yüksəlməkdədir. Bu cür təhlilin nəticələri ilk olaraq mülkiyyətçilər, kreditorlar, investorlar, malsatanlar, vergi orqanları üçün vacib sayılır.

Təhlilin məqsədi yalnız müəssisə balansının likvidliyinin, onun aktivlərinin və əmələgəlmə mənbələrinin qiymətləndirilməsindən ibarət deyil, o cümlədən bu göstəricilərin yaxşılaşdırılmasına dair tədbirlər planının hazırlanmasından ibarətdir. Müəssisə balansının likvidliyinin təhlili bu cür işlərin hansı istiqamətdə aparmaq lazım olduğunu təyin etməyə və təsərrüfat subyektinin fəaliyyətində daha vacib aspektləri aşkara çıxarmağa imkan verir.

Beləliklə, bu cür təhlilin nəticələri müəssisənin maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün hansı vasitə və tədbirlərin daha səmərəli olması suallarına cavab tapmağa imkan verir.

Müəssisə balansının likvidliyinin təhlili çox aktual mövzudur. Müasir analiz müəssisənin iflasa uğramasının qarşısını almağa, müəssisənin ödəniş və kredit qabiliyyətini qiymətləndirməyə imkan verir.

Məlumdur ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində müəssisənin uğurla fəaliyyət göstərməsi üçün müəssisə rəhbərliyi müəssisənin maliyyə vəziyyətini xarakterizə edən göstəricilərin nəticələrini yaxşılaşdırmağa səylə çalışmalıdırlar. Müəssisənin ödənişqabiliyyətinin və likvidliyinin qiymətləndirilməsi müəssisənin maliyyə vəziyyətinin təhlili zamanı ən əsas mərhələlərdəndir. Likvidlik əmsalları ilə ödənişqabiliyyətliliyi əmsalları çox yaxın mənalıdırlar, lakin eyni deyillər. Müəssisənin ödənişqabiliyyətliliyi onun likvidliyindən asılıdır. Ödənişqabiliyyətliliyi əmsalları müəssisənin xüsusi vəsaitlərlə təmin olunma səviyyəsini, öhdəliklərini vaxtında yerinə yetirə bilmə qabiliyyətini, uzun və qısa müddətli kredit və borcları vaxtında qaytara bilmə qabiliyyətini və s.-ni öyrənməyə və qiymətləndirməyə imkan verir. Bu göstərici nə qədər yüksək olarsa, müəssisənin maliyyə vəziyyəti bir o qədər stabil və qənaətbəxş olar. İşguzar fəallıq əmsalları da müəssisənin maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsində istifadə olunan əsas göstəricilərdəndir. Belə ki, işguzar fəallıq əmsalları müəssisənin vəsaitlərinin nə dərəcədə səmərəli istifadə olunmasını göstərir.

Kurs işinin əsas məqsədi müəssisə balansının likvidliyinin təyin edilməsidir. Məqsədə nail olmaq üçün qarşıya aşağıdakı məsələlər qoyulur:

1. Müəssisə balansının likvidliyinin təhlili ;
2. Müəssisə balansının likvidliyinin qiymətləndirilməsi metodlarının nəzərdən keçirilməsi ;

3. Müəsisənin müflisliyinin qiymətləndirilməsi metodları və meyarlar sistemi ilə tanış olmaq ;
4. Müəsisənin ödənişqabiliyyətinin qiymətləndirilməsi.

Kurs işi 37 səhifədən ibarətdir. Buraya giriş, 5 sual, nəticə, istifadə olunan ədəbiyyat siyahısı, 8 cədvəl daxildir.

1. Vaxt amilini hesaba almaqla balansın likvidliyinin təhlili

Vaxt amilini hesaba almaqla balansın likvidliyinin təhlili balansın aktiv və passiv hissələrinin tutuşdurulmasına, əsaslanır. Əgər söhbət ayrıca aktivlərin likvidliyindən gedirsə, bu aktivlərin pul vəsaitinə çevrilə bilməsi ilə ölçülür, təyin edilir. Bu surət nə qədər yüksəkdirsə, aktiv də bir o qədər likvid hesab olunur. Balansın likvidliyi aktiv və passivlərin müddətinə görə balanslaşdırılmasına əsasən təyin edilir. Balansın likvidliyinin təhlil etmək üçün aktivlər likvidlik dərəcəsinə görə, passivlər isə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi müddətinə görə qruplaşdırılır. Bu qruplaşma cədvəl № 1-də verilmişdir.

Cədvəl 1 – Aktiv və passivin təsnifləşdirilməsi

Aktivlər			Passivlər		
<i>Qrupun adı</i>	<i>Işarə</i>	<i>Tərkibi</i>	<i>Qrupun adı</i>	<i>Işarə</i>	<i>Tərkibi</i>
Daha likvid aktivlər	A1	Pul vəsaitləri, qısamüddətli maliyyə qoyuluşları	Daha vacib öhdəliklər	P1	Kreditor borcu, təsisçilərə olan borclar, digər qısamüddətli öhdəliklər
Tez reallaşan aktivlər	A2	Debitor borcu, digər dövriyyə aktivləri	Qısamüddətli kredit və borclar	P2	Qısamüddətli bank kredit və borclar
Ləng reallaşan aktivlər	A3	Ehtiyatlar, əldə edilmiş qiymətlilərə görə ƏDV, uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları	Uzunmüddətli kredit və borclar	P3	Uzunmüddətli bank kredit və borclar

Çətin reallaş aktivlər	A4	Dövriyyədən kənar aktivlər (uzunmüddətli maliyyə qoyuluşları istisna olmaqla)	Daimi paasivlər	P4	Özünün vəsaiti mənbələri
<i>Aktivlərin cəmi</i>	$\sum A$	A1+A2+A3+A4	<i>Passivlərin cəmi</i>	$\sum P$	P1+P2+P3+P4

İndi isə balansın aktiv və passivin müvafiq bölmələrini tutuşduraq :

$A1 > P1$ bərabərsizliyi yerinə yetirilərsə, bu balansın tərtib edildiyi ana müəssisənin ödənişqabiliyyətli olmasından xəbər verir. Müəssisənin daha vacib öhdəlikləri yerinə yetirə bilməsi üçün kifayət qədər daha likvid aktivləri vardır.

$A2 > P2$ bərabərsizliyi yerinə yetirilərsə, bu o deməkdir ki, tez reallaşan aktivlər qısamüddətli öhdəliklərə nisbətən üstünlük təşkil edir və müəssisə müəyyən müddət ərzində ödənişqabiliyyətli olacaqdır (kreditorlarla hesablaşmaları və kreditə satılmış məhsullardan pul vəsaitlərinin daxil olmasını nəzərə almaq şərtlə)

$A3 > P3$ bərabərsizliyi yerinə yetirilərsə, bu o deməkdir ki, müəssisə balansının tərtib edildiyi tarixdən dövriyyə vəsaitlərinin bir dövriyyə müddətinə bərabər müddətdə müəssisə ödənişqabiliyyətli hesab oluna bilər (satılmış məhsullara görə pul vəsaitləri vaxtında daxil olarsa)

1. $A4 \leq P4$ bərabərsizliyinin yerinə yetirilməsi, müəssisənin maliyyə sabitliyinin şərtlərinə əməl edilməsini göstərir.

Əgər eyni zamanda ilk 3 bərabərsizlik yerinə yetirilərsə balans tamamilə likvid hesab olunur. Təcrübədə isə buna nadir hallarda rast gəlinir.

Müəssisə balansının likvidliyini kompleks qiymətləndirmək üçün ödənişqabiliyyətinin ümumi göstəricisindən istifadə edilir.

$$\Theta_{ii} = (\lambda_1 \cdot A_1 + \lambda_2 \cdot A_2 + \lambda_3 \cdot A_3) / (\lambda_1 \cdot P_1 + \lambda_2 \cdot P_2 + \lambda_3 \cdot P_3)$$

(1)

Burada $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3$ müvafiq aktiv və passiv qruplarının əhəmiyyətini xarakterizə edən çəki əmsallarıdır və

$$\lambda_1 = 1$$

$$\lambda_2 = 0,5$$

$$\lambda_3 = 0,3$$

Yuxarıda göstərilən bərabərlikləri (1) düsturu ilə birləşdirsək, alarıq :

$$\Theta_{ii} = (A1+0,5A2+0,3A3) / (P1+0,5P2+0,3P3)$$

Əgər $\Theta_{ii} \geq 1$ olarsa, müəssisə balansı likvid hesab olunur. Əgər $\Theta_{ii} \leq 1$ olarsa, o zaman müəssisə balansı qeyri-likvid hesab olunur. Bu əmsal sıfıra nə qədər çox yaxınlaşarsa, müəssisə balansının likvidlik səviyyəsi də bir o qədər aşağı olar.

2. Maliyyə əmsallarının köməkliyi ilə balansın likvidliyinin təhlili

Likvidlik – bu ödənişqabiliyyətliliyinin tələb olunan və vacib şərtidir.

Müəssisə balansının likvidliyi müəssisənin likvidliyinin və ödənişqabiliyyətliliyinin əsasını təşkil edir. Müəssisə balansının likvidliyinin səviyyəsindən ödənişqabiliyyətliliyi asılıdır.

Müəssisə balansının likvidliyi – bu dövriyyə aktivlərinin uzunmüddətli formalaşma mənbəyi ilə təmin olunma səviyyəsidir.

Müəssisə balansının likvidliyinin təhlil edilməsi üçün mütləq göstəricilərlə yanaşı nisbi göstəricilərdən də istifadə olunur. Bu göstəricilərə aiddir :

Mütləq likvidlik əmsalı(Θ_m) - müəssisə balansının likvidliyinin təyin edilməsi üçün daha sərt meyar hesab olunur və qısamüddətli borc öhdəliklərinin hansı hissəsinin dərhal mövcud pul vəsaiti və qısamüddətli maliyyə qpyuluşları hesabına örtülməsini göstərir. Mütləq likvidlik əmsalı müəssisənin tez realizə olunan aktivlərin cari öhdəliklərinə münasibətilə təyin edilir.

$$\Theta_m = A1 / (P1+P2) \quad \text{və ya} \quad \Theta_m = \text{pul vəsaitləri} / \text{qısamüddətli passivlər}$$

Norma daxili məhdudiyyət $\Theta_m \geq 0, 2$ ilə ölçülür. Başqa sözlə desək, müəssisə bir gün ərzində öz cari öhdəliklərinin 20 %-ni bağlamalıdır. Maliyyə vəsaitlərinin qalığı hesabat dövrünün səviyyəsində qalarsa hesabat dövrünə olan qısamüddətli borclar 5 gün ərzində bağlanmalıdır.

Öhdəliklərin bağlanma müddəti strukturunun müxtəlifliyini nəzərə alaraq göstərilən normativ yüksək hesab olmalıdır. Daha düzgün nəticə əldə etmək üçün aşağıdakıları nəzərə almaq lazımdır : borcların və kreditlərin bağlanmasının orta müddəti, kreditor borclarının bağlanmasının orta müddəti. O zaman gündəlik ödənilməsi nəzərdə tutulan qısamüddətli borcların hissəsini xarakterizə edən mütləq likvidlik əmsalının həcmi aşağıdakılardan az olmamalıdır :

$$\Theta_m \geq \{KQb / O_m(Q_m K) + (KB / O_m(KB))\} : C\ddot{O}$$

Burada,

QKB – qısamüddətli kredit və borclar;

$O_m Q_m K$ - qısamüddətli kredit və borcların bağlanmasının orta müddəti;

KB – kreditor borcu;

$O_m KB$ - kreditor borcunu bağlanmasının orta müddəti;

$C\ddot{O}$ – cari öhdəliklər ($P1+P2$)

Mütləq likvidlik əmsalının artımına uzunmüddətli maliyyələşmə mənbələrinin (öz vəsaitləri və uzunmüddətli cəlb edilmiş vəsaitlər) artımı və dövriyyədən kənar aktivlərin, ehtiyatların, debitor borclarının və cari öhdəliklərin səviyyəsinin aşağı düşməsi təsir göstərir.

Bu əmsal göstəricisi 0,1 – 0,7 arasında ola bilər. Bu əmsal yalnız müəssisə üçün deyil, o cümlədən malsatanlar üçün də (xüsusilə xammal və material) maraq dairəsindədir.

Cari likvidlik əmsalı (Θ_c) – müəssisənin il ərzində öz öhdəliklərini ödəmək üçün kifayət qədər vəsait olub-olmadığını göstərir, o cümlədən cari öhdəliklərin dövriyyə aktivləri ilə nə dərəcədə təmin olunmasını göstərir. Bundan başqa cari likvidlik əmsalı qısamüddətli borcların hər manatına (cari öhdəliklərin) neçə manat dövriyyə vəsaitlərinin (cari aktivlərin) uyğun gəldiyini göstərir. Cari likvidlik əmsalı müəyyən tarixə cari aktivlərin cari öhdəliklərə nisbətidir.

$\Theta_c = (A1+A2+A3)/(P1+P2)$ və ya $\Theta_c = \text{cari aktivlər} / \text{cari öhdəliklər}$

Beynəlxalq praktikada bu əmsal göstəricisi 1-2 intervalında olmalıdır. Bu əmsalın 2-dən çox olması müəssisə vəsaitlərinin qeyri-səmərəli istifadə olunmasını göstərir ; vahiddən az olması isə müəssisənin ödənişqabiliyyətinin aşağı olmasından xəbər verir.

Cari likvidlik əmsalının səviyyəsi bilavasitə ehtiyatların formalaşması mənbələrinin mövcudluğu ilə təyin edilir. Onun səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün xüsusi kapitalı artırmaq, əsas kapitalla olan ehtiyacı əsaslandırmaq, vaxtı keçmiş debitor borclarının artımının qarşısını almaq lazımdır.

Cari likvidlik əmsalı müəssisə rəhbərliyi üçün maraqlı olduğu kimi, o cümlədən də səhm və istiqraz sahibləri üçün də maraqlıdır. Cari likvidlik əmsalı ümumilikdə müəssisənin maliyyə sabitliyinin qiymətləndirilməsində istifadə olunur.

Kritik likvidlik əmsalı (Θ_k)– müəssisənin qısamüddətli öhdəliklərinin hansı hissəsinin müəssisənin müxtəlif hesablarındakı pul vəsaitləri hesabına dərhal örtülə bilməsini göstərir. Kritik likvidlik əmsalı daha likvid aktivlərin məbləğinin qısamüddətli borc vəsaitləri məbləğinə nisbətə ilə ölçülür.

$\Theta_k = (A1+A2)/(P1+P2)$ və ya $\Theta_k = (\text{debitor borcları} + \text{pul vəsaitləri}) / \text{qısamüddətli passivlər}$

Kritik likvidlik əmsalı müəssisənin cari maliyyə sabitliyini daha dəqiq təsvir etməyə imkan verir.

$\Theta_k \geq 1$ olması normal hesab olunur. Bu o deməkdir ki, pul vəsaitləri və gələcək daxilolmalar (cari fəaliyyətdən) cari borcları ötməlidirlər.

Bu əmsalın artımına uzumüddətli ehtiyatlarla təmin olunma və qısamüddətli öhdəliklərin səviyyəsinin aşağı salınması təsir edir. Müəssisə fəaliyyətinin xüsusiyyətindən asılı olaraq kritik likvidlik əmsalı vahiddən aşağı ola bilər, bu halda kritik likvidlik əmsalının ən aşağı səviyyəsi 0,7-0,8 intervalında ola bilər.

Kritik likvidlik əmsalı müəssisəyə kredit verən banklar üçün daha maraqlıdır və adətən müəssisənin kreditödəmə qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə

olunur. Bu göstəricinin nəticələrinin düzgünlüyü debitor borclarının keyfiyyətindən (əmələgəlmə müddəti, debitorların maliyyə vəziyyəti və s.) asılıdır.

Dövr ərzində müəssisənin ödəməqabiliyyətliliyi əmsalı (Θ_d) - hesabat dövrü ərzində müəssisənin pul vəsaitlərinin hansı hissəsinin müxtəlif öhdəliklərin örtülməsinə yönəldildiyini əks etdirir. Dövr ərzində müəssisənin ödəməqabiliyyətliliyi əmsalı dövrün əvvəlinə pul vəsaitləri məbləği ilə ($D_{\text{əv}}$) hesabat dövrü ərzində daxil olmuş pul vəsaitləri məbləğinin (D_{dv}) cəminin müxtəlif öhdəliklərin örtülməsinə yönəldilmiş vəsait məbləğinə ($D_{\text{öv}}$) nisbəti kimi hesablanır.

$$\Theta_d = D_{\text{əv}} + D_{\text{dv}} / D_{\text{öv}}$$

İşlək kapitalın manevrəmə əmsalı (Θ_{fk}) – müəssisənin fəaliyyətində olan kapitalın hansı /hissəsinin istehsal ehtiyatlarında və uzunmüddətli kreditor borclarında istifadəsiz qaldığını göstərir. Bu əmsal gec realizə olunan aktivlərin cari aktivlər və cari passivlər fərqi nisbətinə bərabərdir.

$$\Theta_{\text{fk}} = A_3 / ((A_1 + A_2 + A_3) - (P_1 - P_2))$$

Cari aktivlərlə cari passivlər arasında nisbətə işçi kapitalı deyilir. İşçi kapitalının həcmi nə qədər yüksək olarsa, müəssisənin də bir o qədər çox fəaliyyət göstərməyə imkanları olar.

İşlək kapitalın manevrəmə əmsalının dinamikada azalması müsbət hal kimi, artması isə mənfi hal kimi qiymətləndirilir.

Dövriyyə aktivlərinin cari öhdəliklərini (onların struktur və pul vəsaitlərinə çevrilə bilmə qabiliyyətini nəzərə almaqla) örtmə səviyyəsini kompleks qiymətləndirmək üçün inteqral göstəricisindən istifadə olunur. Inteqral göstəricisi aşağıdakı kimi hesablanır :

$$I = \sum x W_i \times K_i$$

Burada ,

I- inteqral göstəricisi ;

W_i – likvidlik əmsalının çəkisi ;

K_i . likvidlik əmsalının qiyməti.

Likvidlik göstəricisinin çəkisi aşağıdakı kimi hesablanır :

$$W_i = 1 / (N \times K_{ni})$$

Burada ,

N - inteqral qiymətləndirməyə daxil olan likvidlik göstəricilərinin sayı

K_{ni} – likvidlik göstəricisinin minimal normativ qiymətidir.

İnteqral göstəricisinin minimal qiyməti vahiddir. Bu qiymət nə qədər çox olarsa, dövriyyə aktivlərinin cari öhdəlikləri örtmə səviyyəsi də bir o qədər yüksək olar. Bu meyar vasitəsi ilə müəssisənin likvidlik səviyyəsini çox asanlıqla qiymətləndirmək və təhlil etmək mümkündür.

Işguzar fəallıq əmsalları müəssisənin vəsaitlərinin nə dərəcədə səmərəli istifadə olunmasını göstərir. Bu əmsallara aşağıdakılar aiddir :

1. *Material-istehsal ehtiyatlarının dövretmə əmsalı*(Θ_{me})– ehtiyatların realizə etmə surətini göstərir. Bu əmsalı gün hesabıyla hesablamaq üçün 365-i əmsal göstəricisinə bölmək lazımdır. Material-istehsal ehtiyatlarının dövretmə əmsalı aşağıdakı kimi hesablanır :

$$\Theta_{me} = \text{Realizə edilən məhsulun dəyəri} / \text{ehtiyatların dəyəri}$$

Hesablamalar yalnız illik aparılır, bu zaman cari il ərzində müstəqim istehsal məsrəflərdən və cari il ərzində istehsal ehtiyatlarının orta məbləğindən istifadə olunur. Əgər hesablama illik deyil, yarımillik, rüblük, aylıq aparılırsa, bu zaman istehsal məsrəfləri məbləğini əmsala vurmaq lazımdır (müvafiq olaraq 2-yə, 4-ə, 12-yə) . Bu zaman hesabat dövrünə ehtiyatların orta məbləğindən istifadə olunur.

2. *Debitor borcunun dövretmə əmsalı* (Θ_{db}) - borcun alınması üçün lazım olan günlərin orta sayını göstərir. Günlərin orta sayını hesablamaq üçün əmsal göstəricisini 365-i vurmaq lazımdır. Günlərin sayı nə qədər az olarsa, debitor borcu da bir o qədər tez pul vəsaitinə çevrilər. Nəticədə isə müəssisənin dövriyyə vəsaitinin likvidliyi yüksələr. Əmsalın dinamikada artması müəssisə üçün mənfi hal hesab olunur. Debitor borcunun dövretmə əmsalı aşağıdakı kimi hesablanır :

$$\Theta_{db} = \text{Orta illik debitor borcu} / \text{illik yekun mənfəət məbləği}$$

Hesablamalar yalnız illik aparılır, bu zaman cari ilin yekun mənfəəti və orta debitor borcu göstəricilərindən istifadə olunur. Əgər hesablama illik deyil, yarımillik, rüblük, aylıq aparılırsa, bu zaman məhsul satışından mənfəət məbləği əmsala vurulur (müvafiq olaraq 2-yə, 4-ə, 12-yə) . Bu zaman hesabat dövrünə orta debitor borcu məbləğindən istifadə olunur.

3. *Kreditor borcunun dövretmə əmsalı* (Θ_{kb})– müəssisənin öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi üçün lazım olan günlərin orta sayını göstərir. Axtarılan kəmiyyətin həcmi (günlərin sayını) tapmaq üçün əmsal göstəricisini 365-i vurmaq lazımdır. Nəticənin nə qədər aşağı olması, müəssisə fəaliyyətinin maliyyələşməsində bir o qədər çox xüsusi vəsaitlərdən istifadə olmasını göstərir. Nəticə nə qədər yüksək olarsa bu o deməkdir ki, fəaliyyətinin maliyyələşməsində bir o qədər çox cəlb edilmiş vəsaitlərdən istifadə olunur. Θ_{kb} göstəricisinin yüksək olması müəssisənin cari ehtiyaclarının ödənilməsi üçün kifayət qədər pul vəsaitlərinin olmamasından xəbər verir. Kreditor borcunun dövretmə əmsalı aşağıdakı kimi hesablanır :

$$\Theta_{kb} = \text{Orta illik Kreditor borcu} / \text{illik istehsal məstəflərinin ümumi dəyəri}$$

Hesablamalar yalnız illik aparılır, bu zaman cari ilin istehsal məsrəflərindən və cari ilə kreditor borcunun orta dəyəri göstəricilərindən istifadə olunur. Əgər hesablama illik deyil, yarımillik, rüblük, aylıq aparılırsa, bu zaman istehsal

məsrəflərinin dəyərini əmsala vurmaq lazımdır. (müvafiq olaraq 2-yə, 4-ə, 12-yə) . Bu zaman hesabat dövrünə orta kreditor borcu məbləğindən istifadə olunur.

4. *Xüsusi kapitalının dövretmə əmsalı*(Əxk)- müəssisənin xüsusi kapitalına investisiyaların nə dərəcədə səmərəli istifadə olunmasını və onun satış həcminə təsirini göstərir. Axtarılan kəmiyyətin həcmi (günlərin sayını) tapmaq üçün əmsal göstəricisini 365-i vurmaq lazımdır. Əmsal göstəricisi nə qədər yüksək olarsa, müəssisə xüsusi kapitalını bir o qədər səmərəli istifadə edir. Xüsusi kapitalının dövretmə əmsalı aşağıdakı kimi hesablanır :

$$\text{Əxk} = \text{İllik satışdan gəlir} / \text{xüsusi kapitalın orta dəyəri}$$

Hesablamalar yalnız illik aparılır, bu zaman cari ilin satışdan pul gəliri məbləğindən və cari ilə işçi kapitalının orta dəyəri göstəricilərindən istifadə olunur. Əgər hesablama illik deyil, yarımillik, rüblük, aylıq aparılırsa, bu zaman satışdan pul gəliri məbləğini əmsala vurmaq lazımdır. (müvafiq olaraq 2-yə, 4-ə, 12-yə) . Bu zaman hesabat dövrünə işçi kapitalının orta dəyərindən istifadə olunur.

5. *Dövriyyə aktivlərinin dövretmə əmsalı* (Əda)- bu əmsal fondverimi anlayışı ilə eynidir və müəssisənin sərəncamında olan dövriyyə aktivlərindən səmərəli istifadə olunma səviyyəsini xarakterizə edir. Əmsal göstəricisi nə qədər yüksək olarsa, müəssisə dövriyyə aktivləri bir o qədər səmərəli istifadə edir. Fondveriminin aşağı səviyyədə olması satış həcmi və kapital qoyuluşlarının aşağı səviyyədə olmasından xəbər verir. Bu göstərici amortizasiya ayırmaları üsulundan və aktivlərin dəyərinin qiymətləndirilməsi praktikasından ciddi surətdə asılıdır. Dövriyyə aktivlərinin dövretmə əmsalı aşağıdakı kimi hesablanır :

$$\text{Əda} = \text{İllik satışdan gəlir} / \text{dövriyyədən kənar aktivilərin orta dəyəri}$$

Hesablamalar yalnız illik aparılır, bu zaman cari ilin satışdan pul gəliri məbləğindən və dövriyyədən kənar aktivilərin orta dəyərindən istifadə olunur. Əgər hesablama illik deyil, yarımillik, rüblük, aylıq aparılırsa, bu zaman satışdan pul gəliri məbləğini əmsala vurmaq lazımdır. (müvafiq olaraq 2-yə, 4-ə, 12-yə) . Bu zaman hesabat dövrünə dövriyyədən kənar aktivilərin orta dəyərindən istifadə olunur.

3. Müəssisənin müflisliyini qiymətləndirmək üçün meyarlar sistemi

Müəssisənin müflisləşməsinə qiymətləndirmək və təhlil etmək üçün ilk olaraq ona təsir edən amilləri bilmək lazımdır. Müəssisənin müflisliyinə təsir edən amillər iki qrupa bölünür :

daxili amillər;

xarici amillər.

Daxili amillərə aiddir :

iqtisadi amillər: ölkənin iqtisadiyyatının böhran vəziyyətdə olması, istehsalın ümumi enməsi, infilyasiya; maliyyə sisteminin qeyri sabit olması, resurslara qiymətlərin qalxması, biznes üzrə partnyorların müflisləşməsi ; *siyasi amillər*: cəmiyyətin siyasi cəhətdən qeyri sabit olması, ölkənin xarici iqtisadi siyasəti, satış bazarının itkiləri ; *demokratik amillər*: əhalinin sayı, əhali sıxlığının səviyyəsi, əhalinin müxtəlif məhsul və xidmətlərə olan tələbatı.

Xarici ölkələrdə aparılan tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, 80 % hallarda müəssisəni müflisləşmə səviyyəsinə gətirib çıxaran əsas səbəblər onun daxili amilləridir.

Xarici amillərə aiddir : iqtisadiyyatın qlobalaşması ilə, transmilli şirkətlərin fəaliyyəti ilə bağlı olan beynəlxalq amillər; istehsal fəaliyyətini qeyri-effektivliyi nəticəsində xüsusi kapitalının çatışmamazlığı amili; texnika və texnologiyanın, istehsalın təşkilinin aşağı səviyyədə olması amili; müəssisənin istehsal ehtiyatlarından istifadə effektivliyinin aşağı düşməsi, istehsal gücünün aşağı düşməsi, maya dəyərini yüksək olması amilləri; müəssisənin müştərilərinin olmaması, satış bazarının öyrənilməsi sahəsində marketinq fəaliyyətinin səviyyəsinin aşağı olması nəticəsində satışın olmaması amilləri; səmərəsiz şərtlər altında cəlb edilmiş vəsaitlərdən istifadə amili, bu isə maliyyə xərclərinin artmasına, təsərrüfat fəaliyyətinin rentabelliyyətinin azalmasına gətirib çıxarır.

Bir qayda olaraq, bir və ya bir neçə səbəb təsərrüfat subyektinin qəfil olaraq müflisləşməsinə gətirə bilməz. Adətən, iqtisadi qeyri-sabitlik idarəetmə aparatının xarici mühitdən gələn təhlükəyə və ya müəssisənin daxili zəif xüsusiyyətlərinə lazımi diqqətin ayrılmaması şəraitində həmin amillərin tədricən və kifayət qədər uzun dövr ərzində qarşılıqlı əlaqəsindən yaranır.

Beləliklə, müflisləşmənin əsas səbəbləri aşağıdakılardır: sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin xarici və daxili dəyişən şərtlərə adaptasiyasının aşağı effektivliyi, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin idarə olunması sistemi və metodları; xarici mühitin yenilikləri və transformasiya edən iqtisadiyyatda təsərrüfatın spesifik xüsusiyyətləri.

Müəssisənin maliyyə vəziyyətini sabitliyini xarakterizə edən göstəricilər aşağıdakılardır:

- axırıncı iki il ərzində gəlirlilik;
- bank kreditləri üzrə debitor borcunun olmaması;
- qısamüddətli borcların örtülməsi əmsalının 2-dən çox olması;
- mütləq likvidlik əmsalının 20 % -dən çox olması;
- xüsusi kapitalın payının 60 %-dən çox olması;
- cəlb edilmiş kapitalın xüsusi kapitalla nisbətinin 70 %-dən çox olması;
- xüsusi kapitalın dövriyyə sürətinin yüksəlməsi;
- xalis gəlirin istehsal xərclərinə nisbətinin 25 %-dən çox olması;
- aktivlərin və satışın rentabelliyyətinin yüksəlməsi.

Müəssisənin ödənişqabiliyyəti olmaması meyarı

Müəssisənin müflisləşməsinə qiymətləndirmək üçün 2 meyar təklif olunur :

Ödənilməzlik prinsipi – bu halda borclu müəssisə o zaman müflis hesab olunur ki, onun ümumilikdə kreditor borcunun məbləği ona məxsus olan ümumi vəsaitin dəyərindən çox olsun. Lakin bu meyardan 19-cu əsrin sonlarından imtina etmişlər. qeyri-ödənişqabiliyyətlilik prinsipi- 19-cu əsrin sonlarından etibarən demək olar ki, bütün qanunlar bu meyar əsasında tərtib olunurdu. Bu meyara əsasən müəssisə öz kreditorları qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirə bilməməsinin səbəblərini göstərməlidir.

Azərbaycan respublikasında müəssisənin müflisliyini qiymətləndirmək üçün aşağıdakı meyarlardan istifadə olunur.

borc məbləği ,

borc ödənişinin 3 aydan çox gecikdirilməsi.

Sadalanın meyarlar ümumi hal üçün nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, bəzi müəssisələr üçün bu meyarlar çox sərt və ya əksinə çox yüngül ola bilər. Məsələn, kredit müəssisələri üçün borc ödənişinin 1 aydan çox gecikdirilməsi onun müflis elan olunması üçün yetərli hesab olunur.

Müəssisə balansının strukturunun qiymətləndirilməsi

Müəssisə balansının strukturunun qiymətləndirilməsi aşağıdakı göstəricilər əsasında aparılır.

- cari likvidlik əmsalı
- öz vəsaitləri ilə təmin olunma əmsalı
- ödənişqabiliyyətinin bərpa olma (itirmə) əmsalı (ÖBƏ)

Azərbaycan Respublikasında isə balansın strukturunun qiymətləndirilməsinə dair normativlər yoxdur. Ancaq əvvəlki illərin və rəqabətdə olan müəssisələrin müvafiq göstəriciləri ilə tutuşdurmaqla müəssisə balansının strukturu qiymətləndirilir. Lakin Rusiya Federasiyasında müəssisə balansının strukturu o zaman qənaətbəxş hesab olunması üçün cari likvidlik əmsalı və öz vəsaitləri ilə

təmin olunma əmsalı hesabat dövrünün sonuna minimal normativlərdən aşağı olmamalıdır :

$$\Theta_c \geq 2 \quad \Theta_{\text{öv}} \geq 0,1$$

İlk 2 göstərici normativlərə uyğun olarsa, o zaman cari ilkvıdlik əmsalının dimakası əsasında ödənişqabiliyyətinin itirmə əmsalı hesablanır.

$$\Theta_{\text{it}} = (\Theta_{\text{c.s.}} + 3/T \times (\Theta_{\text{c.s.}} - \Theta_{\text{c.ə.}})) : 2$$

Ödənişqabiliyyətinin itirmə əmsalı 3 ay müddətinə hesablanır və göstərici vahiddən aşağı olmamalıdır. Məsələn, müəssisə balansının strukturunun təhlili zamanı ilin əvvəlinə və sonuna cari ilkvıdlik əmsalı müvafiq olaraq 2,63 və 2,31 olmuşdur. Müəssisə balansının strukturu ilin əvvəlinə və sonuna qənaətbəxş olmuşdur. Lakin ilin sonuna cari ilkvıdlik əmsalı aşağı düşmüşdür. Buna görə də ödənişqabiliyyətinin itirmə əmsalını hesablamaq lazımdır.

$$\Theta_{\text{it}} = (2,31 + 3/12 \times (2,31 - 2,63)) : 2 = 1,61 > 1$$

Nəticə vahiddən yüksəkdir, deməli müəssisə 3 ay müddətində öz ödənişqabiliyyətini saxlaya bilər.

İlk 2 göstərici normativlərə uyğun olmaması isə müəssisə balansının strukturunun qeyri-qənaətbəxş olmasından xəbər verir. Bu hal üçün ödənişqabiliyyətinin bərpa olma əmsalı nəzərdə tutulmuşdur.

$$\Theta_b = (\Theta_{\text{c.s.}} + 6/T \times (\Theta_{\text{c.s.}} - \Theta_{\text{c.ə.}})) : 2$$

Burada

Θ_{cs} - hesabat ilinin sonuna cari ilkvıdlik əmsalı

$\Theta_{\text{c.ə}}$ - hesabat ilinin əvvəlinə cari ilkvıdlik əmsalı

Ödənişqabiliyyətinin bərpa olma əmsalı 6 ay müddətində hesablanır. Əgər nəticə vahiddən yuxarı olarsa, bu o deməkdir ki, müəssisə növbəti 6 ay ərzində öz ödənişqabiliyyətini bərpa edə bilər. . Əgər nəticə vahiddən aşağı olarsa, bu o deməkdir ki, müəssisənin öz ödənişqabiliyyətini bərpa etməyə imkanları yoxdur. Bunu misal üzərində izah edək. Fəzr edək ki, müəssisənin ilin əvvəlinə və axırına cari likvidlik əmsalı müvafiq olaraq 2,11 və 1,83 olmuşdur. Müəssisə balansının strukturunun qeyri-qənaətbəxşdir. İndi isə müəssisənin 6 ay müddətində ödənişqabiliyyətinin bərpa olma əmsalını hesablayaq.

$$\Theta_b = (1,83 + 6/12 \times (1,83 - 2,11)) : 2 = 0,86 < 1$$

Aldığımız nəticədən görüldüyü kimi əmsal vahiddən kiçikdir. Bu isə o deməkdir ki, müəssisə 6 ay müddətində ödənişqabiliyyətini bərpa edə bilməz.

Müəssisə balansının strukturunun və onun ödənişqabiliyyətinin yaxşılaşdırılması yolları

Müəssisə balansının strukturu qeyri-qənaətbəxş və müəssisə qeyri-ödənişqabiliyyətli olarsa, o zaman müəssisə əmlakının dinamikasını təhlil etmək və

onun dəyişməsinə təsir edən amilləri təyin etmək lazımdır. Belə ki, müəssisə əmlakının dəyərinin aşağı düşməsi müəssisənin təsərrüfat dövriyyəsinin azaldılmasından xəbər verir.

Müəssisə əmlakının dəyərinin qalxmasına isə təsərrüfat ehtiyatlarının və hazır məhsulun qiymətinin qalxması, əsas fondların yenidən qiymətləndirilməsi şəraitində müəssisə qeyri-ödənişqabiliyyətli olarsa, buna təsir edən əsas amillər müəssisə əmlakının səmərəsiz strukturu, debitor borclarının ödənilməsi üçün düzgün olmayan vəsaitlərin seçilməsi, istehsal ehtiyatlarından səmərəsiz istifadə, müəssisənin qiymət siyasətinin formalaşmasında yol verilən səhvlər və s.-dir.

Yuxarıda sadalananlardan başqa müəssisə balansının strukturunun təhlili zamanı dövriyyə aktivlərinə və dövriyyədən kənar aktivlərə də xüsusi diqqət ayırmaq lazımdır.

Dövriyyə vəsaitlərinin payının artması ilk olaraq istehsal ehtiyatlarının artması ilə əlaqədar yarana bilər. Bura aiddir : istehsalın həcmnin artırılması, infilyasiya şəraitində pul vəsaitlərinin qiymətdən düşməsinin qarçısının alınması, ehtiyatlardan istifadənin səmərəsizliyi və s. Dövriyyə vəsaitlərinin payının artması daha sonra debitor borcunun artması ilə əlaqədar ola bilər. Bura aiddir : məhsul alıcılarının ödənişqabiliyyətliliyinin aşağı olması, debitor borcunun idarə edilməsi sisteminin qeyri-effektivliyi və s. Dövriyyə vəsaitlərinin payının yüksəlməsi uzunmüddətli və qısamüddətli maliyyə qoyuluşlarının artması ilə də əlaqədar ola bilər. Bu zaman maliyyə qoyuluşlarının likvidlik və gəlirgətirmə səviyyəsinin təyin edilməsi, müəssisə əmlakının formalaşması mənbələrinin və ona təsir edən amillərin təyin edilməsi, təsərrüfat fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsində borc kapitalın payının qiymətləndirilməsi vacib hesab olunur.

Müəssisə balansının strukturunun təhlili zamanı müəssisənin işgüzar fəaliyyətinin aktivliyini, yəni müəssisə kapitalının dövriyyə surətini təyin etmək lazımdır.

4. Ödənişqabiliyyəti olmayan müəssisələrin maliyyə təhlilinin daha da dərinləşməsi metodikası

Ödənişqabiliyyəti olmayan müəssisələrin daha da dərinləşmiş maliyyə təhlilinin aparılması bir neçə mərhələdən keçir. Bu mərhələlərə aiddir :

Birinci mərhələ - cu mərhələdə borclunun real aktivlərinin və borc məbləğinin qiymətləndirilməsi və təhlili aparılır. Əsas vəsaitlərin təhlili nəticəsində saxlanılan (konservləşdirilmiş) əsas vəsaitlərin xarakteristikası, əsas vəsaitlərin aşınma səviyyəsi, köhnəlmiş əsas vəsaitlərin xarakteristikası göstərilir. Bundan başqa, təhlil zamanı müxtəlif mənbələr hesabına aparılan tikinti işlərinin hesabına öhdəliklərin artması da təhlil işlərinə daxil edilir. Burada tikinti obyektinin hazırlıq səviyyəsi, tikinti işlərinin başa çatdırılması üçün lazım olan vəsaitin miqdarı, tikintinin istismara verilməsi, tikintinin konservasiya edilməsinin mümkünlüyü təyin edilir.

Uzunmüddətli maliyyə qoyuluşlarının təhlili zamanı isə, uzunmüddətli maliyyə qoyuluşlarına daxil edilən əmlak, həmin əmlakın qaytarılmasının mümkünlüyü, maliyyə qoyuluşlarının effektivliyi təyin edilir. Təhlil zamanı ehtiyatların təhlil edilməsinə xüsusi diqqət ayrılır. Belə ki, bu cür təhlil zamanı aşağıdakılar təyin edilir :

bitməmiş istehsalın hazırlıq səviyyəsi;

istehsalın gecikmə səbəbləri;

qiymətlərin əsaslandırılması.

Debitor borcunun təhlili zamanı alına bilməyən debitor borclarının yekunu, dövriyyədən kənar aktivlərin təhlili zamanı isə onların effektivliyi göstərilir.

İkinci mərhələ - bu mərhələdə kapitalın, ehtiyatların, uzunmüddətli və qısamüddətli öhdəliklərin təhlili aparılır. Müəssisə kapitalının və ehtiyatların təhlili zamanı nizamnamə kapitalı, əlavə kapital, ehtiyat kapitalı, sosial fondlar, məqsədli maliyyələşdirmə və məqsədli daxilolmaların həcmi və formalaşması göstərilir. Uzunmüddətli və qısamüddətli öhdəliklərin təhlili nəticəsində isə son iki ildə öhdəliklərin tərkibində baş verən dəyişikliklər, öhdəliklərin əsaslandırılması, əmələgəlməsi mümkün olan öhdəliklərin öhdəliklərin və s. təyin edilir.

Üçüncü mərhələ - müəssisənin maliyyə vəziyyətinin müflisləşmə əlamətlərinə uyğunluğunun təhlili və qiymətləndirilməsi mərhələsidir. Bu mərhələdə müəssisənin ödənişqabiliyyətli olmaması səbəblərinin müəyyən edilməsinə, müəssisə rəhbərliyinin fəaliyyətini qiymətləndirməyə xüsusi diqqət verilir.

Müəssisənin maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsi üçün aşağıdakı göstəricilərdən istifadə edilir:

1. borclunun maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi:

Borclunun maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətini hesablamaq üçün aşağıdakı göstəricilər təklif olunur:

- dövriyyə aktivləri ;

- likvid aktivlər ;
- daha likvid dövriyyə aktivləri ;
- xüsusi vəsaitlər ;
- uzunmüddətli debitor borcu ;
- qısamüddətli debitor borcu ;
- boclunun öhdəlikləri ;
- xalis gəlir ;
- orta aylıq gəlir ;
- netto gəlir və s.

2 . boclunun ödənişqabiliyyətini xarakterizə edən əmsallar :

- mütləq likvidlik əmsalı - qısamüddətli öhdəliklərin hansı hissəsinin dərhal örtülə bilməsini səciyyələndirir ;
- cari likvidlik əmsalı – öhdəliklərin vaxtında örtülə bilməsi üçün müəssisənin dövriyyə vəsaitləri ilə örtülməsini göstərir ;
- borclunun öhdəliklərinin onun aktivləri ilə təmin olunma göstəricisi – borclunun bir borc vahidinə düşən aktivlərin həcmi xarakterizə edir ;
- cari öhdəliklər üzrə ödənişqabiliyyətini, cəlb edilmiş vəsaitlərin həcmi təyin edir.

3 . borclunun maliyyə sabitliyini xarakterizə edən əmsallar:

- muxtariyyət əmsalı – borclunun xüsusi aktivlərlə təmin olunan aktivlərin payını göstərir ;
- dövriyyə vəsaitləri ilə təmin olunma əmsalı – maliyyə sabitliyinin təmin olunması üçün vacib olan müəssisənin dövriyyə vəsaitləri ilə təmin olunma səviyyəsini göstərir ;
- vaxtı keçmiş kreditor borcunun passivlərdə payı – vaxtı keçmiş kreditor borcunun passivlərin məcmusunda xüsusi çəkisini göstərir ;
- debitor borcunun ümumi aktivlərə nisbəti göstəricisi – uzunmüddətli debitor borcunun müəssisə aktivlərinin ümumi həcminə nisbətini təyin edir.

4 . borclunun işguzar fəaliyyətini xarakterizə edən əmsallar :

aktivlərin rentabelliği – müəssisə əmlakından istifadənin effektivliyi səviyyəsini səciyyələndirir ;

xalis gəlir norması- müəssisənin təsərrüfat fəaliyyətinin gəlirliliyi səviyyəsini səciyyələndirir.

5. Müəssisənin ödəmə imkanlarının proqnozlaşdırılması

Bir sıra xarici ədəbiyyatlarda müəssisələrin müflisləşmə səviyyəsinin qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılması üçün bir neçə model təklif olunur. Təklif olunan bəzi modellərdən keçən əsrin 30-cu illərində ABŞ-da müəssisənin maliyyə vəziyyətindəki dəyişiklikləri nəzərdən keçirmək və öyrənmək üçün istifadə olunurdu. Müasir dövrdə isə bir çox beynəlxalq şirkətlər müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətində müflisləşmə ehtimalını qiymətləndirmək üçün daha çox E. Altmanın və U. Biverin təklif etdikləri modeldən istifadə edirlər. Hər iki modeldə müəssisənin maliyyə vəziyyətini xarakterizə edən göstəricilərdən istifadə olunur və hər iki model müəssisənin fəaliyyətində böhran vəziyyətinin nə vaxt yaranacağını əvvəlcədən proqnozlaşdırmağa imkan verir. Altmanın beşamilli modeli 33 müəssisənin təhlilinin nəticəsində, Biverin göstəricilər sistemi isə beşillik müddətdə, yarısı müflisləşmiş, yarısı müvəffəqiyyətlə işləyən bir qrup müəssisənin təhlili nəticəsində tərtib edilmişdir. Hər iki modeldə 5 göstəricidən istifadə olunmuşdur. Bu göstəriciləri aşağıdakı cədvəldə daha aydın görmək olar.

Biver modeli

Cədvəl 6

Göstəricilər	İşarə	Hesablanma qaydası	Normativ	İqtisadi mənası
Biver əmsalı	Əb	müəssisədə qalan xalis gəlirin cəminin (XG) və amortizasiya ayırmalarının (AM) borc kapitalına nisbətini	0,4 - 0,45	borc kapitalının bir manatına nə qədər xüsusi kapitalın düşdüyünü göstərir

Cari likvidlik əmsalı	Θ_c	müəssisənin cari aktivlərinin (CA), cari öhdəliklərə (CÖ) olan nisbəti	2,5 - 3,0	cari öhdəliklərin bir manatına nə qədər cari aktiv düşdüyünü göstərir
Müəssisənin iqtisadi rentabelliği	Re	xalis gəlirin (XG) dövr ərzində aktivlərin qiymətinə (AK) nisbəti	0,06-0,08	müəssisənin bir manat aktivinə neçə manat xalis gəlirin düşdüyünü göstərir
Ümumi maliyyələşdirmə mənbələrində cəlb edilmiş kapitalın payı	P	müəssisənin maliyyə strukturunu xarakterizə edir və cəlb edilmiş kapitalın (CK) əmlakın örtülmə mənbələrinə (ÖM) nisbəti	> 0, 37	müəssisənin bir manat aktivinə nə qədər borc vəsaitinin düşdüyünü göstərir
Aktivlərin öz dövrüyyə vəsaitləri hesabına	$\Theta_{\ddot{o}}$	müəssisə əmlakının örtülmə səviyyəsinin	0, 4	müəssisənin bir manat aktivinə nə qədər öz

örtülməsi əmsalı		(ÖM) xüsusi kapital (XK) ilə dövriyyədən kənar aktivlərin (DKA) fərqi nisbəti	dövriyyə vəsaitinin düşdüyünü göstərir
------------------	--	---	--

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan respublikasında cədvəldə göstərilən göstəricilərə dair normativlər yoxdur. Cədvəldə göstərilən normativlər Rusiya Federasiyası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Modelə daxil olan göstəricilərdən Biver əmsalı $[0, 4 - 0, 45]$, cari likvidlik əmsalı $\leq 3, 2$, İqtisadi rentabellik $[0, 06 - 0, 08]$, maliyyələşdirmə mənbələrində cəlb edilmiş kapitalın payı $\leq 0, 37$, dövriyyə vəsaitləri hesabına aktivlərin örtülməsi əmsalı $\geq 0, 4$ olarsa, bu müəssisənin əlverişli şəraitdə işlədiyini göstərir. Bu göstəricilər müvafiq olaraq $[0, 17 - 0, 4)$, ≤ 2 , $(0, 04 - 0, 06)$, $(0, 37 - 0, 50)$, $[0, 3 - 0, 4)$ olarsa, bu müəssisənin müflisləşməyinə 1 il, $- 0, 15, \leq 1, - 0, 22$, $(0, 50 - 0, 80)$, $[0, 06 - 0, 3)$ olarsa, bu müəssisənin müflisləşməyinə 5 il qaldığını göstərir.

Altmanın beşamilli modeli

Cədvəl 7

Göstəricilər	İşarə	Hesablanma qaydası	İqtisadi mənası
Müəssisənin bütün öhdəliklərində işçi kapitalının payı	K1	cari aktivlərlə (CA) cari passivlər (CP) arasındakı fərqin ümumi öhdəliklərə (ÜÖ) nisbəti	müəssisənin cari öhdəliklərinin örtülməsindən sonra müəssisədə qalan cari aktivlərin payını xarakterizə edir
Xalis gəlirdə	K2	bölüşdürülməmiş mənfəətin (BM)	müəssisə aktivinin bir manatına nə qədər

aktivlərin rentabelliği		həmin dövrə aktivlərin dəyərinə (AK) nisbəti	xalis gəlir gəldiyini səciyyələdirir
Aktivlərin ümumi rentabelliği	K3	vergi və faizləri ödəyənədək gəlirin (G) aktivlərin dəyərinə (AK) nisbəti	müəssisənin ümumi maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin idarə edilməsini göstərir
	K4	Adi və imtiyazlı səhmlərin bazar qiymətlərinin ($B_{səhm}$) aktivlərin qiymətinə (AK) nisbəti	
Aktivlərin kapital verimi	K5	satışdan pul gəlirinin (SG) aktivlərin məbləğinə (AK) nisbəti	müəssisənin işgüzar fəaliyyətini səciyyələndirir

Bu beş göstərici əsasında integral göstəricisi hesablanır :

$$Z5 = R1 \cdot K1 + R2 \cdot K2 + R3 \cdot K3 + R4 \cdot K4 + R5 \cdot K5$$

Burada ,

R1, R2, R3 ,R4 ,R5 müvafiq olaraq K1, K2, K3, K4, K5 əmsallarının çəki əmsallarıdır və

$$K1 = 1, 2$$

$$K2 = 1, 4$$

$$K3 = 3, 3$$

$$K4 = 0, 6$$

$$K5 = 1, 0$$

Əgər $Z5 < 1, 8$ olarsa, müəssisənin müflisləşmə ehtimalı çox yüksəkdir. $Z5 1, 8$ və $2, 7$ intervalında olarsa, ehtimal orta qiymətləndirilir. $Z5 2, 7$ və $2, 9$

intervalında olarsa, müflisləşmə müəyyən hallarda mümkündür. Əgər $Z5 > 3, 0$ olarsa, müəssisənin müflisləşmə ehtimalı çox zəif olar.

Müəssisənin ödəməni gecikdirmə proqnozunun modeli

Müəssisənin ödəmə qabiliyyətini qiymətləndirmək üçün fransız alimləri J.Konan və M.Qolder, firma tərəfindən ödəmənin gecikdirilməsi ehtimalını proqnozlaşdırmaq üçün model hazırlamışlar.

Bu modellərin əsas meyarları aşağıdakılardır.

- pul vəsaitlərinin (PV) və debitor borclarının (DB) müəssisənin aktivinə olan nisbəti

$$U1 = (PV + DB) / AK$$

U1 -in qiyməti müəssisənin aktivində satılabilən vəsaitlərin payını göstərir. Bu göstəricinin artım dinamikası müsbət hal hesab olunur.

- xüsusi kapitalı cəminin (XKC) və uzunmüddətli passivlərin (UP), əmlakın ödəmə mənbəyinə (ƏÖM) nisbəti

$$U2 = (XKC + UP) / ƏÖM$$

U2 -nin qiyməti müəssisənin passivində uzunmüddətli mənbələrin payını göstərir. Bu göstəricinin dinamikada artımı müsbət hal hesab olunur.

- maliyyə xərclərinin (MX), satınalmadan gələn mədaxilə (M) nisbəti

$$U3 = MX / M$$

U3-ün qiyməti bəzə vəsaitlərinə xidməti xərclərinin mədaxildə hissəsini göstərir. Bu göstəricinin artması mənfəət hal hesab olunur

- işçilərə xidmət xərclərinin (İXX), əlavə dəyər vergisinə (ƏDV) (vergi ödəmələrindən sonra) -nisbəti

$$U4 = İXX / ƏDV$$

U4-ün qiyməti istehsalat prosesində malın dəyərinin yüksəlməsində, xidmət xərclərinin payını göstərir. U4-ün qiymətinin yüksəlməsi müəssisənin gəlirinə mənfəət təsir edir.

- müəssisənin vergi ödəmələrinə qədərki gəlirinin (GVÖ), cəlb edilmiş kapitala kapitalına (CK) nisbəti

$$U5 = GVÖ / BK$$

U5-in qiyməti borc vəsaitlərinin bir manatına, vergi ödəmələrinə qədərki gəlirin neçə manatı düşdüyünü göstərir. Bu göstəricinin yüksəlməsi müəssisənin maliyyə vəziyyətinə müsbət təsir göstərir.

Yuxarıda sadalanan meyarların əsasında ödəmənin gecikdirilməsi ehtimalının inteqral qiyməti tərtib edilir.

$$Q = -0,16xU1 - 0,22xU2 + 0,87xU3 + 0,10xU4 - 0,24xU5$$

Q-nin hər bir hesabat qiyməti əsasən ödəmələrin gecikdirilməsi ehtimalını faizlə tapmaq mümkündür. Məsələn, Q-nin + 0,210 qiymətində gecikdirmə ehtimalı 100 % olur, Q-nin (0,048 ; 0,210) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 90 % olur, Q-nin (0,002 ; 0,048) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 80 % olur. Q-nin (- 0,026 ; 0,002) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 70 % olur. Q-nin (- 0,026 ; - 0,068) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 60 % olur. Q-nin (- 0,087 ; 0,068) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 50 % olur. Q-nin (- 0,107 ; - 0,087) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 40 % olur. Q-nin (- 0,131 ; - 0,107) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 30 % olur. Q-nin (- 0,164 ; - 0,131) qiymətində gecikdirmə ehtimalı 20 % olur. Q-nin < - 0,164 qiymətində gecikdirmə ehtimalı 10 % olur.

Müflisləşmənin ikiamlli modeli

Müəssisənin müflisləşmə səviyyəsinin təyin edilməsində ən sadə metod ikiamilli metod hesab olunur. Bu zaman iki göstəricidən istifadə olunur : cari ilkvıdlik əmsalı (Θ_c)

və aktivlərin ümumi həcmində borc vəsaitlərinin xüsusi çəkisi göstəricisi (A_{bv}).

Bu model aşağıdakı kimi hesablanır.

$$X=R1 + R2 \Theta_c + R3 A_{bv}$$

Burada,

R1, R2, R3 - çəki əmsallarıdır,

$$R1 = -0,3877$$

$$R2 = -1,0736$$

$$R3 = +0,0579$$

Əgər $X < -0,3$ olarsa, müflisləşmə ehtimalı az, $X > 0,3$ olarsa, müəssisənin müflisləşmə ehtimalı yüksək, $-0,3 < X < 0,3$ olarsa, müflisləşmə ehtimalı orta qiymətləndirilir. $X = 0$ olarsa müflisləşmə ehtimalı 0,5-ə bərabər olur.

Nəticə

Mənim kurs işimdə müəssisə üçün likvidliyin, ödənişqabiliyyətinin rolu araşdırılmışdır. Müəssisə balansının likvidliyini təhlil edərkən, ilk növbədə onun əsası, rolu, metodları, növləri və əsas məqsədləri müəyyən edilmişdir. Bundan əlavə kurs işində yalnız müəssisə üçün deyil, o cümlədən investorlar, digər müəssisələr, banklar və s. maliyyə institutları üçün vacib sayılan təhlil də araşdırılmışdır. Kurs işində balansın likvidliyinin təyin edilməsi üçün maliyyə əmsallarından da istifadə edilmişdir ki, bu əmsalların köməkliyi ilə müəssisə balansının effektivliyini təyin etmək mümkündür. Müəssisənin ödənişqabiliyyətli olub-olmamasını təyin etmək üçün isə kurs işində meyarlar sistemi göstərilmiş və müəssisənin ödənişqabiliyyətinin yaxşılaşdırılması yolları da aydınlaşdırılmışdır.

Beləliklə, likvidlik - bu ödənişqabiliyyətliliyin tələb olunan və vacib şərtidir.

Müəssisə balansının likvidliyi – bu dövriyyə aktivlərinin uzunmüddətli formalaşma mənbəyi ilə təmin olunma səviyyəsidir.

Likvidlik göstəricilərinin müxtəlifliyi nəinki müəssisənin maliyyə vəziyyəti haqqında çoxşaxəli informasiya toplamağa, o cümlədən analitik informasiyanın xarici istifadəçilərinin maraqlarına cavab verməyə imkan verir. Müəssisə balansının likvidliyinin təhlili ilə yalnız müəssisə rəhbərliyi deyil, o cümlədən onun təsisçiləri, investorlar, banklar, malsatanlar, vergi orqanları və s. Orqanlar da maraqlanırlar. Belə ki, investorlar üçün bu resurslardan istifadənin effektivliyinin təyin edilməsi üçün, banklar üçün bu verilən kreditlərin şərtlərinin qiymətləndirilməsi üçün, malsatanlar üçün bu ödənişlərin vaxtında ala bilməsini qiymətləndirmək üçün, vergi orqanları üçün bu büdcəyə daxil olma planını vaxtında yerinə yetirilməsinə nəzarət üçün lazımdır.

Daxili təhlil müəssisənin işçi heyəti tərəfindən aparılır və onun nəticələri proqnozlaşdırma, planlaşdırma və nəzarət üçün istifadə olunur. Burada əsas məqsəd – pul vəsaitlərinin planlı daxil olmasını təmin etmək, mənfəətin səviyyəsini təyin etmək, müflisləşmənin qarşısını almaq və s-dir.

Xarici təhlil investorlar, malsatanlar və vergi orqanları tərəfindən aparılır. Burada əsas məqsəd – mənfəət əldə etmək məqsədilə sərfəli maliyyə qoyuluşlarının təyin edilməsidir.

“ Maliyyə əmsallarının köməkliyi ilə müəssisə balansının likvidliyinin təhlili ” mövzunu dərinlən öyrənərək bir daha əminliklə deyə bilərəm ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində bu mövzu çox aktualdır. Belə ki, məhz müəssisə balansının

likvidliyinin təhlili müəssisənin öhdəliklərini yerinə yetirə bilməsi qabiliyyətini qiymətləndirməyə imkan verir ki, bu da ilk növbədə müəssisə ilə qarşılıqlı maliyyə münasibətlərində olan müəssisə və təşkilatlar üçün maraqlıdır.

Təhlil zamanı aktivlər likvidlik səviyyəsinə görə, passivlər isə öhdəliklərin vacibliyinə görə qruplaşdırılmışdır. Müəssisənin balansının likvidlik göstəriciləri – cari likvidlik əmsalı, mütləq likvidlik əmsalı, kritik likvidlik əmsalı, işguzar fəallıq əmsalları da hesablanmış və analitik cədvəllər tərtib edilmişdir. Bundan əlavə təhlil zamanı müəssisənin müflisliyini qiymətləndirmək üçün meyarlar sistemi də nəzərdən keçirilmişdir. Təhlil zamanı müfliyin təyin edilməsi üçün bir neçə model də - Biver göstəricilər sistemi, Altmanın beşamilli modeli və s. modellərə də nəzərdən keçirilmişdir.

İstifadə olunan ədəbiyyat siyahısı :

1. Анализ хозяйственной деятельности предприятий. Учебный комплекс.
Под ред. Л.Л.Ермолович, Мн.: ООО «Интерпрессервис» УП
«Экоперспектива», 2001
2. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: учебник.
– 4-е изд., доп. и перераб. - М.: Финансы и статистика, 2002.
3. Байнгольц С.Б., Мельник Методология экономического деятельности
хозяйствующего субъекта : учебное пособие. – М.: Финансы и
статистика, 2003.
4. . Internet səhifələri

www.google.az

www.elaci.az

www.firststeps.az

www.allbest.ru

www.tarafer.ru

www.bupr.ru

www.bankrefetatov.ru

www.5ballov.ru

www.bestterefats.ru